

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Г. С. Прокоф'єва, ст. викладач, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, ganett@ukr.net

У статті розкривається процес формування і розвитку системи інституційного забезпечення економічного розвитку регіонів України з урахуванням їх особливостей, сильних і слабких місць, загроз та переваг, виявлених за допомогою SWOT-аналізу. На основі узагальнення європейського досвіду щодо створення інститутів регіонального розвитку, надано рекомендації, що забезпечать вирішення існуючих проблем, дозволять визначити перспективи розвитку та реалізацію потенціалу регіонів.

Ключові слова: інститут, інституціоналізація, регіон, економічний розвиток регіонів, об'єднана територіальна громада.

Постановка проблеми. В сучасних умовах головною проблемою розвитку економіки регіонів України є його інституційна складова, яка є недостатньо розвиненою, а за умов децентралізації її роль значно зростає. Формування системи інститутів, яка зможе забезпечити зростаючі права і відповідальність регіонів за соціально-економічний розвиток, є важливою передумовою становлення сучасної економіки.

Глобальні трансформації, які вирішальним чином впливають на національні економіки, вимагають суттєвих змін не лише в трансформаційних економіках і економіках, що розвиваються, але і в розвинених економіках, де процеси інституціоналізації економічного розвитку регіонів є вже майже завершеними і довели свою важливість для підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів інституціоналізації економічного розвитку займаються провідні зарубіжні та українські вчені. Серед них слід виділити таких як Б. Данилишин [4], Р. Калитчак [11], П. Кругман [6], В. Мармозов [13], І. Пилипенко [7], М. Портер [9], Д. Пуго [12], Т. Проценко [1], В. Семенов [1], Д. Стеченко [2,3], І. Піляєв [13], Г. Харріс [8], М. Шифф [10] та інші.

У своїх працях вони розкрили сутність і складові процесу інституціоналізації, проаналізували особливості розвитку регіонів України, виявили проблеми і визначили

шляхи їх розвитку. При цьому їх дослідження стосуються загальних проблем розвитку регіонів України та інших країн світу, але в умовах децентралізації процеси інституціоналізації мають свої особливості в кожному конкретному регіоні, що потребує більш детальних досліджень.

Формування мети статті. Метою даної статті є визначення напрямів формування ефективного інституціонального середовища для окремих регіонів України з врахуванням їх особливостей і проблем, виявлених в процесі застосування SWOT-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси інституціоналізації на рівні регіонів мають особливості, дослідження яких сприяють активізації соціально-економічного розвитку в усіх його формах і підготовці умов для використання нових виробничих систем організації регіональної економіки таких як кластери, технопарки тощо [9], які трансформують регіональний економічний простір. Для того, щоб виявити особливості кожного регіону, необхідно провести SWOT-аналіз.

У SWOT-аналізі сильні сторони відображають потенціал регіону, його внутрішні можливості, на основі яких розвиваються конкурентні переваги. Слабкі сторони – це, перш за все, недостатньо ефективно використовані ресурси, напрями економічної діяльності, що не сприяють або не відповідають спеціалізації регіону, для яких відсутні умови для їх ефективного розвитку.

Можливості – це різного роду альтернативи, які можна використати для підвищення ефективності. До загроз відносяться ті процеси і явища, які не дають можливості ефективно використовувати наявний потенціал регіону.

SWOT-аналіз економічних районів, що був проведений В. Ф. Семеновим та Т. О. Проценко [1, с. 310–316], надає можливість виокремити найбільш загальні сильні сторони, проблеми, загрози і можливість усіх регіонів України. У відповідності до їх класифікації в Україні виділяють 8 економічних районів, кожний з яких включає регіони (області), що територіально і економічно пов'язані між собою, мають спільні проблеми і потенціал, який забезпечує можливість їх вирішення.

Донецький економічний район включає Донецьку і Луганську області. Його сильними сторонами є наявність значних природних ресурсів (кам'яне вугілля, руди різних металів, кам'яна сіль, будівельні матеріали, родючі ґрунти), великі трудові ресурси, розвинена промисловість (вугільна, хімічна, добувна), сільськогосподарське виробництво та агропромисловий комплекс. До сильних сторін даного району слід віднести також розвинену транспортну систему, високу частку експорту вугілля, електроенергії, чорних металів, продукти хімічної промисловості і високий ступінь урбанізації.

Слабкими сторонами даного району є односторонність промислового розвитку, переважання добувної галузі, зокрема, вугледобування, що призводить до залежності від стану однієї галузі. В останні два роки головною проблемою розвитку даного регіону стали воєнні дії, в результаті яких район поділений на дві частини – окуповану зону і контрольовану Україною територію, що взагалі ставить під сумнів перспективи економічного розвитку даного регіону, оскільки після визволення в даних областях доведеться перш за все відроджувати економіку.

Однак, з іншого боку, аналіз надасть можливість виокремити найбільш перспективні напрями, які забезпечать прискорений розвиток даного економічного району. У зв'язку з війною багато шахт було знищено і закрито, що викликало тотальне безробіття. У зв'язку з екстенсивним типом розвитку

провідних для району галузей промисловості родючість ґрунтів погіршилася, виникла необхідність ввозу харчових продуктів з інших регіонів України. Важливими проблемами для даного регіону є проблеми соціальні. Особливо вони загострилися в сучасний період, коли Росія веде війну на частині його території.

Можливості Донецької та Луганської областей пов'язані з диверсифікацією виробництва, розвитком легкої промисловості, невиробничої сфери, перш за все, сфери послуг, а також зі збільшенням виробництва сільськогосподарської продукції, реконструкцією і модернізацією промислових підприємств.

Труднощі і загрози для даного економічного району пов'язані, перш за все, з воєнними діями, які поки що не припиняються. У зв'язку з цим існують гострі соціальні проблеми, які переплітаються з тими, що були і раніше (нераціональне використання трудових ресурсів, тощо). Крім того, використання зношеного обладнання призводить до виробництва продукції низької якості, високих витрат, високої матеріало- та енергомісткості продукції. Характерним також є високий рівень травматизму. Цей район характеризується складною екологічною ситуацією, проблемами недостатнього водопостачання, територіальними диспропорціями.

Придніпровський економічний район складається з таких областей як Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська. Його активами є природно-ресурсний потенціал, високий рівень розвитку промисловості, наявність розвинених індустріальних центрів, розвинена транспортна система, розвиток високих технологій і сучасна науково-конструкторська база світового рівня.

Слабкими сторонами Придніпровського економічного району є обмеженість ресурсів, висока питома вага технологічно застарілого обладнання, високий рівень міграції, надмірна урбанізація.

Можливості даного району пов'язані зі зростанням продуктивності праці, модернізацією виробництва, реструктуризацією підприємств, деконцентрацією, а також з розвитком курортно-рекреаційних територій, збільшенням частини наукомістких

галузей та експорту у валовому регіональному продукті. Труднощі економічного розвитку регіону спричинені негативною екологічною ситуацією, можливими техногенними катастрофами. Крім того, особливої уваги заслуговує високий рівень безробіття, застарілі основні фонди і зниження родючості ґрунтів.

Східний економічний район включає Полтавську, Сумську та Харківську області. Його сильними сторонами є природно-ресурсний потенціал, багатогалузева промисловість, розвинене сільськогосподарське виробництво і транспортна система. Слабкими сторонами даного району є висока частка видобувних галузей і тенденція до її збільшення, зменшення питомої ваги обробних галузей, недостатнє використання можливостей курортно-рекреаційної сфери.

Серед можливостей виділяються застосування інновацій у сільському господарстві, модернізація основних фондів та реструктуризація підприємств, розвиток малих і середніх міст, зростання продуктивності праці і прогресивні зміни в структурі економіки. Серед загроз виділяються небезпечна екологія, нерівномірність економічного розвитку, відстала структура промисловості, зношені основні фонди.

До Центрального економічного району відносяться Київська, Черкаська області та м. Київ. Для цього району сильними сторонами є природно-ресурсний потенціал, оптимальне розташування по відношенню до основних сировинних баз та споживачів продукції, високий рівень розвитку промисловості, висока частка експорту та імпорту району в загальноукраїнських обсягах, розвинений агропромисловий комплекс, сучасна транспортна система, високий рівень інвестування, велика питома вага інновацій, столичний фактор.

Слабкими сторонами є нерівномірність розвитку територій, паливно-енергетична проблема, наслідки аварії на ЧАЕС, імпортозалежність, надмірна урбанізованість столиці та її транспортні проблеми. Можливості даного району знаходяться на шляхах вирішення еколого-економічних та соціальних проблем, диверсифікації галузей промисловості, розвиток новітніх виробництв і послуг, оптимізація агропромислового ком-

плексу. Загрозами для даного району є складна демографічна ситуація, погіршення екологічної ситуації, раціональне використання меліорованих земель, зношеність основних фондів підприємств.

До складу Поліського економічного району відносяться Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області. Його сильними сторонами є природно-ресурсний потенціал, вигідне транспортно-географічне положення, розвинені переробні галузі агропромислового комплексу.

Слабкими сторонами є високий рівень міграції, зростання безробіття, скорочення темпів виробництва сільськогосподарської продукції, зношеність обладнання. До можливостей відносяться прогресивні зміни в територіально-галузевої структурі промисловості, створення вільної економічної зони, розвиток зовнішньоекономічної діяльності з іншими країнами, розвиток інфраструктури та рекреації.

Загрозами для економічного розвитку даного району є негативна екологічна ситуація як наслідок аварії на ЧАЕС, низька продуктивність праці, екстенсивні фактори розвитку, низький рівень індустріалізації.

Подільський економічний район включає Вінницьку, Тернопільську, Хмельницьку області. Сильними сторонами даного району є високий рівень розвитку агропромислового комплексу, вигідне транспортно-географічне розташування, природні ресурси, розвинена мережа газопроводів. До слабких сторін відносяться низький рівень розвитку промислового виробництва і соціальної сфери, зменшення чисельності населення.

Можливості даного економічного району пов'язані з розвитком внутрішньорегіональної кооперації та інтеграції, застосуванням кластерної моделі, підвищенням родючості ґрунтів, розвитком рекреаційного комплексу і запровадженням сучасних форм і методів управління. Труднощі і загрози для регіонального економічного розвитку пов'язані зі зниженням чисельності працездатного населення, із забрудненням оточуючого середовища та неконтрольованою вирубкою лісів.

Карпатський економічний район складається із Закарпатської, Львівської, Івано-

Франківської та Чернівецької областей. До його сильних сторін відносяться географічне розташування (він межує з п'ятьма країнами Європи), природні ресурси, водозабезпеченість, наявність різноманітних джерел мінеральних вод, високий природний приріст населення і високий рівень його густоти, розвинені такі галузі промисловості як машинобудівна, хімічна, деревообробна, легка, харчова, а також транспортна система.

Слабкими сторонами є низький рівень промислового розвитку, нестабільність, слабка сировинна база, високий рівень безробіття, низький рівень кваліфікації значної частки працездатного населення. Можливості економічного розвитку даного району пов'язані з розвитком курортного господарства, активізацією інвестиційно-інноваційної діяльності, з розвитком і диверсифікацією промисловості та агропромислового комплексу, оптимізацією прикордонного співробітництва. Загрозами є зростання безробіття, екологічна небезпека, відсутність сучасної інфраструктури в більшості рекреаційних регіонів, високий рівень зношення основних фондів підприємств.

Причорноморський економічний район включає Миколаївську, Одеську, Херсонську області. До окупації Росією до нього також входили Автономна республіка Крим та м. Севастополь. У багатьох джерелах він називається Південним економічним районом. Його сильними сторонами є сприятливі природно-кліматичні умови, високий розвиток промислового та сільськогосподарського виробництва, наявність висококваліфікованої робочої сили, морегосподарський комплекс, міжнародні зв'язки і транскордонне співробітництво.

Слабкі сторони пов'язані зі скороченням питомої ваги таких галузей як машинобудування, харчова, легка промисловість та виробництво будівельних матеріалів, низьким завантаженням виробничих потужностей підприємств, територіальними диспропорціями економічного розвитку.

Можливості даного економічного району можуть бути реалізовані за допомогою подальшого розвитку рекреаційно-туристичної сфери, за рахунок використання сприятливого місця розташування, розвитку

високотехнологічних галузей промисловості, використання у сільськогосподарському виробництві нових технологій, розвитку сервісної економіки, а також тісного співробітництва в рамках євро регіонів та вільних економічних зон. Загрози для району складають екологічна ситуація, ерозія ґрунтів, окупація АРК.

Для реалізації можливостей і усунення загроз усі регіони України потребують, перш за все відповідних інституціональних змін, в першу чергу це стосується формування сприятливого інвестиційного середовища. Рівень інвестиційної привабливості регіонів можна оцінювати за допомогою системи показників, представлених в табл. 1.

На основі демографічних показників вивчається потенційний обсяг споживчого попиту населення регіону, можливості залучення додаткової робочої сили в процес виробництва за умови здійснення нових інвестиційних проектів. Загальноекономічні показники надають можливість оцінити потенційну потребу в інвестиціях, визначити роль власних джерел інвестування і ємність внутрішнього регіонального ринку. Показники розвитку інвестиційної інфраструктури визначають можливості реалізації тих чи інших інвестиційних проектів. Рівень розвитку ринкових відносин і комерційної структури і відповідні показники показують умови здійснення інвестицій, можливості розвитку підприємницької діяльності. Оцінка рівня ризику за допомогою названих у таблиці показників надає можливість визначити ступінь безпеки інвестиційної діяльності.

Названі показники мають різну питому вагу в сукупній оцінці інвестиційного клімату регіону. Експертні оцінки визначають її таким чином: показники рівня загальноекономічного розвитку складають 35%, показники розвитку інвестиційної інфраструктури та демографічні показники – по 15%, показники рівня розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури – 25% і показники рівня ризиків – 10%. Д. М. Стеченко пропонує розраховувати інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості регіонів як суму добутків рангового значення кожного синтезованого показника на його

го питому вагу (у відсотках) [2, с.23].

Інвестиційна привабливість регіонів розраховується і за іншими методиками. Інститут реформ визначає її на основі розрахунку стандартизованих значень кожного з показників та відхилень (позитивних і негативних) від середнього значення. Такий інтегральний показник надає можливість скласти рейтинги регіонів, ранжувати їх відповідним чином, але він характеризує

ефективність інвестицій у дуже загальному вигляді без врахування комплексності розвитку, галузевої структури тощо. Тому навіть у регіонах з високою інвестиційною привабливістю можуть бути сфери та галузі з низькою ефективністю інвестицій, і, навпаки, в регіонах з середньою і низькою інвестиційною привабливістю – галузі з високою ефективністю інвестицій.

Таблиця 1.

Система показників інвестиційної привабливості регіонів

Демографічні показники	Показники загальноекономічного розвитку	Розвиток інвестиційної інфраструктури	Розвиток ринкових відносин і комерційної структури	Рівень ризиків (криміногенні, економічних, екологічних)
1.Частка населення регіону в загальній чисельності жителів країни 2.Співвідношення жителів міста і села 3.Частка працездатного населення, зайнятого у виробництві 4.Рівень кваліфікації працівників	1.Частка регіону у ВВП та НД країни 2.Валовий регіональний продукт та його галузева структура 3.Обсяг промислової і сільськогосподарської продукції на душу населення 4.Рівень самозабезпеченості основними продуктами харчування 5.Середній рівень заробітної плати 6.Обсяг і динаміка капіталовкладень 7.Кількість підприємств 8.Частка збиткових підприємств	1.Обсяги виробництва основних видів будівельних матеріалів 2.Кількість будівельних підприємств 3.Обсяги виробництва енергетичних ресурсів 4.Густота залізничної мережі 5.Густота автомобільних шляхів	1.Частка приватних підприємств у загальній кількості 2.Кількість спільних підприємств з іноземними партнерами 3.Кількість банківських установ 4.Кількість мережевих структур та галузі, де вони розвиваються	1.Рівень економічної злочинності в розрахунку на 100 тис. жителів 2.Частка незавершених будівельних об'єктів у їх загальній кількості 3.Частка підприємств із шкідливими викидами, що перевищують гранично допустимі норми, в загальній кількості промислових підприємств 4.Середній радіаційний фон

Джерело: складено за:[1-4]

Крім того, слід мати на увазі, що інвестиційно привабливі регіони мають, зазвичай, більш високі інвестиційні ризики і більш розвинену ринкову інфраструктуру. За допомогою оцінки інвестиційної привабливості регіону можна визначати можливість регіональної диверсифікації інвесторів, на основі якої розробляти інвестиційну стратегію підприємств і регіону, пов'язуючи її з потенціалом ринків, розвитком інвестиційної та ринкової інфраструктур.

При цьому формується поняття інвестиційного регіону, яке поки що не є загальноприйнятим, але має велике значення при виборі місця розташування інвестицій. Інвестиційний регіон може включати одну чи декілька адміністративних одиниць, або їх

частини, які пов'язані між собою такими характеристиками: місце розташування, технологія, ресурси, система постачання, економічні та технічні параметри. Формування інвестиційного регіону залежить також від цілей інвесторів.

Розвиток інвестиційного регіону базується на інвестиційному паспорті регіону, який включає загальні характеристики регіону, його адміністративну структуру, транспортно-географічне положення, територіальну організацію господарства, кліматичні умови, ґрунти, екологічну ситуацію, політичну ситуацію, національний склад населення, природні ресурси, сировинну базу, трудові ресурси, кваліфікацію робочої сили, продуктивність праці, рівень заробітної пла-

ти, зайнятість, структуру доходів і витрат, систему підготовки кадрів, аналіз економічного розвитку регіону.

Ефективність реалізації переваг інвестиційного регіону залежить від інституційного середовища. В сучасних умовах регіонального розвитку перспективи пов'язані з інституційним оформленням діяльності регіонів у світовому і європейському економічному просторі. Досвід Європейського союзу свідчить про зростаючу взаємодію регіонів, яка починає носити системний характер і проявляється у різноманітних формах.

Розвиток інституційних структур, через які регіони країн учасників ЄС реалізують свої інтереси, пройшов декілька етапів [5;6;7]. Першою інституційною структурою, яка започаткувала цей процес, стала Європейська рада муніципалітетів та регіонів (ЄРМР). Вона була утворена в 1951 р., а з 1991 р. стала регіональним відділенням Міжнародного союзу місцевих рад.

Діяльність даного інституту спрямовується на захист інтересів її учасників, розвиток міжрегіонального співробітництва, розширення владних повноважень. З 1957 р. за ініціативою Ради Європи функціонувала Постійна конференція місцевих і регіональних органів влади Європи. У 1994 році вона трансформувалася у Конгрес місцевих і регіональних органів влади Європи, який став дорадчим органом Рад Європи. Його цілями є участь місцевих і регіональних органів влади в інтеграційних процесах, у розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва і демократичних структур.

На відміну від ЄРМР, у конгресі чітко розрізняються два рівні територіальної влади – місцева і регіональна. Його пріоритетними напрямками діяльності є створення ефективного місцевого та регіонального самоуправління, аналіз стану місцевої демократії і розвиток механізмів участі громадян в структурах самоврядування, налагодження міжрегіонального і транскордонного співробітництва [13, с.64].

Конгрес підготував цілу низку конвенцій. Серед них особливої уваги заслуговують Європейська хартія місцевого самоврядування, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між те-

риторіальними общинами або владними структурами, Європейська хартія регіональних мов і мов меншин, Європейська хартія регіонального самоврядування.

В останній підкреслюється, що в Європі відбувається процес формування і розвиток самоврядних регіонів, який потребує відповідних владних повноважень на рівні регіонів, організації їх відносин з іншими територіальними органами державної влади. В даній хартії особлива увага приділяється захисту регіонального самоврядування, його ролі у розвитку різноманітних форм організації територіальної економіки – асоціацій різних форм співробітництва, в т. ч. і транскордонного, а також внутрішньої структури територіальної влади, фінансових ресурсів, трансфертів, організації зовнішніх відносин.

Важливу роль у розвитку інституціональних засад регіоналізації відіграє Асамблея європейських регіонів (АЄР), яка була заснована в 1985 р. і зосередила свою діяльність на лобюванні регіональних рухів та утворень, виступаючи їхнім представником на європейському та світовому рівнях [14, р. 6–7]. За допомогою діяльності АЄР регіональні інтереси були реалізовані у Маастрихському трактаті, де був проведений принцип субсидіарності. Крім того, був створений Комітет регіонів, який представляє інтереси регіонів у Раді міністрів ЄС. В основі діяльності асамблеї знаходяться такі пріоритетні цілі як поширення ідей регіоналізму, інтенсифікація міжрегіонального співробітництва, посилення ролі регіонів у діяльності європейських інституцій, а також сприяння розвитку регіонів європейських країн, які не є членами ЄС. В роботі асамблеї від України беруть участь Львівська та Одеська області.

АЄР у грудні 1996 р. ухвалила Декларацію щодо регіоналізму в Європі, яка не має юридичної сили, але узагальнює головні принципи європейського регіоналізму, визначає його інституціональну організацію, окреслює обсяг повноважень регіону, розподіл яких базується на принципі субсидіарності, обґрунтовує необхідність фінансової автономії та дотримання принципів фіскального регіоналізму. Проголошується право регіонів на більшу самостійність у діяльності на міжнародному рівні, на роз-

ширення їх участі у інтеграційних процесах, на створення у перспективі Європи регіонів як третього рівня влади.

Комітет регіонів, який став повноцінно функціонувати з 1994 року, сприяє реалізації інтересів регіонів, залученню їх до участі в інтеграційних процесах, у розвитку демократії. В рамках даного інституту працюють тимчасові комісії, які займаються окремими сферами регіональних економік: міжрегіональне і транскордонне співробітництво, транспорт, трансєвропейська мережа, туризм, регіональна політика (COTER); соціальна політика, охорона здоров'я, економічна політика, політика зайнятості (ECOS); захист оточуючого середовища, енергозбереження, рибальство, розвиток сільського господарства та сільських територій (DEVE); проблеми молоді, освіти, професійної підготовки, культури, спорту, національних меншин, розвиток інформаційного суспільства та засобів масової інформації (EDUC); проблеми європейської інтеграції, регіональних і місцевих органів влади, захисту прав громадян, безпеки (CONST); розвиток зовнішніх відносин, поглиблення інтеграційних процесів, імміграційна та візова політика (RELEX); адміністративні та фінансові проблеми[8,12].

Але попри те, що Комітет регіонів займається багатогранною діяльністю, його сфера впливу дещо звужена тим, що його функції зводяться до консультативних і рекомендаційних. Крім того, представництво регіонів є неоднорідним, в окремих країнах-членах ЄС регіони мають обмежені повноваження, що надає їм можливості брати активну участь у розбудові їх представництва на рівні ЄС. Це спричиняє різний рівень активності регіонів. Л. Гуг ділить регіони в залежності від їх активності на три групи: 1) форми співробітництва регіонів, які започатковані ЄС.

Це регіони, що спеціалізуються на розвитку певної галузі і потребують фінансової підтримки. Прикладами таких програм є програма сприяння розвитку сільських регіонів (Leader), програма розвитку прикордонних регіонів (Interreg) тощо; 2) трансрегіональні мережі, які формуються з ініціативи регіонів на основі спільних інтересів. Це – Єврорегіони, Асоціація європейських при-

кордонних регіонів (AEBR), Конференція морських периферійних регіонів Європи (CPMR), Асоціація обраних представників гірських регіонів (AEM), Асоціація виноробних регіонів Європи (ALLEY), Асоціація європейських індустріальних регіонів (EROA); 3) об'єднання економічно успішних регіонів, яке представлено угрупованням «Чотири двигуни Європи», куди входять італійська Ломбардія, французька Рона-Альпи, німецький Баден-Вюртемберг, іспанська Каталонія[11]. Ці регіони не лише сприяють розвитку європейської інтеграції, але й піднімають її на новий рівень – на рівень міжрегіональної кооперації.

Міжрегіональна кооперація в ЄС розпочалася в 90-х роках ХХ ст. на основі співпраці 74 регіонів таких європейських країн як Німеччина, Австрія, Бельгія, Іспанія, Італія, Великобританія, Португалія і Фінляндія. Причини її розвитку пов'язані з тим, що дані регіони займали сильні позиції у своїх країнах, мали законодавчі права, що в умовах поглиблення євроінтеграції надавало їм можливість реалізувати наявний інституційний потенціал.

Крім того, дані регіони мали спільні інтереси у порівнянні з менш розвиненими регіонами, які чисельно переважали і могли проводити в Комітеті регіонів рішення, що не відповідали цілям розвинених регіонів. Тому останні створили Конференцію президентів регіонів та Конференцію президентів парламентських асамблей регіонів, які мають законодавчі повноваження і розширюють їх у таких сферах як розвиток регіональної демократії, реалізація інтересів та цілей регіонів у загальноєвропейському просторі, втілення у практичну діяльність принципу субсидіарності і визнання регіонів як самостійних суб'єктів інтеграційних процесів.

Функціонування названих органів значно розширило їх співробітництво з Комітетом регіонів, Європейським парламентом перш за все в рамках Комісії з регіональних справ, транспорту і туризму, а також з Європейською комісією. Для лобювання своїх інтересів регіональні та місцеві спільноти відкривають свої представництва в Брюсселі. Так, у 1985 році німецьке місто Гамбург створило таке представництво, яке

було названо «Ганза-Офіс».

В подальшому інші регіони та спільноти теж почали відкривати аналогічні представництва, які спочатку сприймалися негативно, але наразі досягнуті компромісні рішення, визначені функції та межі цих представництв, діяльність яких не визначається як власне міжнародна, і тому вона не дублює державу, хоча у певних сферах регіони налагоджують безпосередні контакти з європейськими інститутами. Але основним завданням даних представництв є вирішення конфліктів з державою, реалізація зростаючої ролі розвинених регіонів як у національному, так і у міждержавному (інтеграційному) економічному просторі.

В економічній літературі й у практиці господарювання виділяють різні види представництв регіонів у ЄС. За структурою розрізняють самостійні представництва регіонального рівня (німецькі землі, іспанські автономії, італійські регіони, французькі регіони, польські воєводства), консорціуми представництв (східні провінції Голландії, півночі Швеції), представництва об'єднань (Норвегії і Данії), представництва Євросегіонів, які беруть участь у транскордонному співробітництві (бюро англійського графства Есекс і французький регіон Пікардія, айстро-італійське представництво регіонів Тіроль і Трентіно-Альто-Адідже), партнерські представництва (Західна Ірландія і німецький регіон Рандштадт). Представництва виконують різноманітні функції, в яких проявляється сутність їх діяльності.

Традиційні функції заключаються у відстежуванні діяльності інститутів ЄС, передачі інформації регіонам, підготовці і проведенні зустрічей представників регіонів та інститутів ЄС. Лобістські функції зводяться до роз'яснення позицій регіонів у питаннях, що стосуються їх інтересів. Регіони при цьому співпрацюють з Європейською комісією та Європейським парламентом. Важливими є також координаційні функції, особливо при реалізації спільних трансрегіональних проектів.

Репрезентативні функції створюють імідж регіону і реалізуються у формі організації виставок, презентацій, конференцій, що сприяє також і залученню інвестицій. Крім того, даними функціями передбачається

інформація щодо діяльності європейських інститутів з тим, щоб населення регіону формувало уяву про їх вплив на розвиток регіону. Допоміжні функції пов'язані з консультуванням та підтримкою діяльності Ради Європи і комітету регіонів.

Розвиток різних форм інституційних утворень перетворює регіони на активних економічних суб'єктів не лише в рамках національної економіки, але і у міжнародному економічному просторі. При цьому вони не змінюють державу, а доповнюють її, що надає можливість більш повно реалізувати інтереси як держави, так і її регіонів. В Україні процеси децентралізації влади і становлення інститутів регіонального розвитку знаходяться на початковому етапі. В той же час є окремі приклади інститутів місцевого самоврядування, які забезпечують значний економічний ефект і свідчать про те, що усі регіони України, незважаючи на різноманітність проблем та умов розвитку, здатні використовувати європейський досвід інституціоналізації і розвиватись, використовуючи свої конкурентні переваги.

Прикладом формування такого інституту є об'єднані територіальні громади (ОТГ). В Одеській області успішно функціонує Балтська об'єднана територіальна громада [15], яка налічує 28 населених пунктів з 32906 особами. Управління ОТГ здійснює старостат. Її доходи складаються з таких елементів: загальний фонд і базова дотація складають 51,6 млн. грн. (39%), субвенції – 78,5 млн. грн. (59,4%) і спеціальний фонд – 2,1 млн. грн. (1,6%).

Особлива увага при використанні коштів громади приділяється таким напрямкам як формування інфраструктури ОТГ, яка включає розвиток освіти, охорони здоров'я, дорожнє господарство, поновлення автопарку комунального господарства громади. У сфері освіти процеси децентралізації відбуваються у формі передачі функцій закладам освіти, кошторисної самостійності, покращення матеріальної бази, створення центру дитячої творчості.

Освітня субвенція з держбюджету надала можливість зробити капітальні ремонти загальноосвітніх шкіл та дошкільних закладів. У сфері охорони здоров'я створені центри первинної медичної допомоги, лікарні

забезпечено медичними препаратами, обладнанням, транспортом, вирішені кадрові проблеми, відкритий денний стаціонар і аптечні кіоски в селах громади.

В рамках ОТГ реалізуються культурні культурні програми, унікальні культурно-просвітницькі проекти, розвиваються засади громадського суспільства на основі ефективних локальних ініціатив, що передбачають взаємодію з головами мікрорайонів, громадськими організаціями, органами самоорганізації населення, засобами масової інформації.

Особлива увага приділяється роботі з молоддю, розробці молодіжної політики, фізкультурі і спорту. Балтська ОТГ активно розвиває міжнародні стосунки, налагоджене партнерство з містом Лемборк, Домброва, Щуцин (Польща), а також з Тукумським краєм (Латвія) та містом Сороки (Молдова). Ефективна діяльність ОТГ забезпечується співпрацею з Центром дослідження місцевого самоврядування та розвитку громад, Асоціацією самоорганізації населення, Бюро регіонального розвитку. Функціонування цих інститутів свідчить про реальні досягнення в інституціоналізації економічного розвитку регіонів України, які забезпечать реалізацію їх потенціалів і вирішення існуючих проблем.

Висновки. В результаті проведеного аналізу і виявлених особливостей кожного регіону України можна зробити висновки щодо напрямів інституціоналізації їх економічного розвитку. Першим з таких напрямів є створення об'єднаних територіальних громад на рівні сучасних районів, з яких складаються області України. В подальшому створюються відповідні інститути на рівні області, об'єднання областей і на національному рівні з тим, щоб вибудувати струнку систему самоорганізації і регулювання, що в кінцевому підсумку забезпечить усунення

диспропорцій у розвитку регіонів України.

Література.

1. Семенов В. Ф. Регіональна економіка: навч. пос. / В. Ф. Семенов, Т. О. Проценко / За заг. ред. В. Ф. Семенова. – К. : «МП Леся», 2009. – 708 с.
2. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. пос. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2002. – 254 с.
3. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 396 с.
4. Данилишин Б. М. Социально-экономические проблемы регионов: методология и практика / Б. М. Данилишин. – Черкасы : СОПС НАН Украины, 2006. – 286 с.
5. Симкин Д. Г. Теоретические основы развития региона в современных условиях / Д. Г. Симкин // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2010. – №8(114). – С. 114–117.
6. Кругман П. Пространство: последний рубеж / П. Кругман // Пространственная экономика. – 2005. – №3.
7. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / И. В. Пилипенко. – Смоленск : Ойкумена, 2005.
8. Harris G. D. The market as a factor in the localization of production / G. D. Harris // Annals of the Association of American Geographers, 1954. – 44 p.
9. Портер М. Конкуренция. – М., СПб., К. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с.
10. Шифф М. Региональная интеграция и развитие / М. Шифф, Л. А. Уинтерс. – М. : Изд-во «Весь мир», 2005. – 376 с.
11. Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах / Р. Калитчак. – К. : Знання, 2007. – С. 9.
12. Pugo D. The spread of industry spatial agglomeration in economic development / D. Pugo, A. Venables. – CEPR Working Paper. – № 1354, 1997.
13. Мармазов В. Є. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв – К. : Юридична книга, 2000. – 470 с.
14. Assamblue des Regions d'Europe. – Strasbourg; Service Prese&Communication / Mediacom. – 2002. – P. 6–7.
15. Рибіцька А. Балтська об'єднана територіальна громада: шляхом децентралізації / А. Рибіцька, Н. Бражко. – К. : Міжнародний фонд «Відродження», 2017 – 19 с.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

*А. С. Прокофьева, старший преподаватель, Одесский национальный университет
имени И. И. Мечникова*

В статье раскрывается процесс формирования и развития системы институционального обеспечения экономического развития регионов Украины с учетом их особенностей, сильных и слабых сторон, угроз и преимуществ, выявленных с помощью SWOT-анализа. На ос-

нове обобщення европейского опыта по созданию институтов регионального развития представлены рекомендации, которые обеспечат решение существующих проблем, позволят определить перспективы развития и реализацию потенциала регионов.

Ключевые слова: институт, институционализация, регион, экономическое развитие, объединенная территориальная община.

INSTITUTIONALIZATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS UNDER GLOBAL TRANSFORMATION

H. S. Prokofieva, Senior Lecturer, Odessa National University named after I. I. Mechnikov

The process for the formation and development of institutional support for economic development of the regions of Ukraine is dealt with, taking into account regional specific features, strengths and weaknesses, threats and advantages determined by SWOT analysis. Recommendations are presented on the basis of European experience in creating regional development institutions to solve the existing problems, determine the prospects for development and realize the potential of the regions.

Keywords: institute, institutionalization, region, economic development, united territorial community.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пулипенко Ю. І.

Надійшла до редакції 15.02.17.

УДК 339.9.012.24(477.64)

ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Е. В. Прушківська, д. е. н., професор, ДВНЗ «Запорізький національний технічний університет», em.prushkovskaya@gmail.com

Ю. В. Шишова, студентка, ДВНЗ «Запорізький національний технічний університет», Chichova94@ntu.org.ua

В статті виокремлено основні аспекти зовнішньоекономічної діяльності промислового регіону. На основі методу групування показано залежність регіонів від зовнішньої торгівлі та виділено три групи регіонів: сильно залежні, середньо залежні, низько залежні. Проаналізовано структуру експорту та імпорту Запорізької області в умовах євроінтеграційних процесів. Обґрунтовано необхідність збільшення частки наукомісткої продукції у структурі експорту регіону. Визначено перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин Запорізького регіону із країнами ЄС з урахуванням сучасних торгівельно-економічних інтересів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, євроінтеграція, експорт, експортний потенціал, імпорт, регіон.

Постановка проблеми. Інтенсифікація глобалізаційних процесів спонукає країни світу до активізації міжнародного поділу праці. Україна не є винятком у цьому глобальному ланцюжку взаємозв'язків та взаємопереплетінь національних економік. Співробітництво України із зарубіжними країнами переважно базується на обміні товарами та послугами, що за останнє десятиліття призводить до збільшення зовнішнього боргу, оскільки зовнішньоторгівельне саль-

до є від'ємним. Безперечно, такий характер міжнародного співробітництва потребує якісних змін як у структурі експорту та імпорту, так і зміні їх часток у зовнішній торгівлі.

Включення регіонів України в європейський економічний простір потребує нарощування торговельних та інвестиційних потоків, а також підвищення їх конкурентоспроможності. Європейський вектор інтеграції вимагає ефективного використання